

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Г. КОРОЛЕНКА
ПОЛТАВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
імені М.В. ОСТРОГРАДСЬКОГО
ВІДДІЛ ОСВІТИ ГЛОБІНСЬКОЇ РАЙДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
РЕГІОНАЛЬНИЙ ЛАНДШАФТНИЙ ПАРК «НИЖНЬОВОРСКЛЯНСЬКИЙ»
ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ
УКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА ОХОРОНИ ПРИРОДИ

VII Всеукраїнський науково-практичний семінар

НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ І ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

29-30 вересня 2013 р.

Збірник матеріалів

Полтава 2014

УДК 504:613(082) ББК 20.1+5

Навколишнє середовище і здоров'я людини // Матеріали VII Всеукраїнського науково-практичного семінару. — Полтава: Астрія, 2014. — 281 с.

Наукове видання.

У збірнику наведені наукові, науково-практичні та науково-методичні матеріали і екологічних проблем здоров'я і хвороб людини, валеологічних проблем довкілля, біоетики, пропонувані деякі здоров'я "зберігаючі технології, методики екологічної та валеологічної освіти.

Редакційна колегія:

Степаненко Микола Іванович - доктор філологічних наук, професор, ректор Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Кравченко Любов Миколаївна - доктор педагогічних наук, професор, проректор і наукової роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Гриньова Марина Вікторівна — доктор педагогічних наук, професор, декан природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Клепко Сергій Федорович - кандидат філософських наук, проректор з наукової роботи Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М.В.Остроградського.

Смоляр Наталія Олексіївна - кандидат біологічних наук, завідувач кафедри екології та охорони довкілля Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Козак Ірина Олексіївна - методист відділу природничих та математичних дисциплін Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М.В. Остроградського.

Рибалка Олена Яківна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри біології та основ здоров'я людини Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Гуріненко Надія Олександрівна - старший викладач кафедри екології та охороні: довкілля Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Рецензенти:

Писаренко Павло Вікторович - доктор сільськогосподарських наук, професор Полтавської державної аграрної академії.

Гапон Світлана Василівна - доктор біологічних наук, професор кафедри ботаніки та методики навчання біології Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Друкується за ухвалою вченої ради Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (протокол №8 від 27.03.2014 р.)

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, достовірність фактів та посилань несуть автори статей.

Комп'ютерне забезпечення: Безсонова В.О., Ханнанова О.Р.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ДОВКІЛЛЯ: РИЗИКИ ТА ШЛЯХИ

СТАБІЛІЗАЦІЯ

<i>Гришова М.В.</i> Підтримка «зеленої економіки» в Україні	8
<i>Карпенко Ю.О.</i> Сучасна мережа лісових природно-заповідних територій Чернігівського Полісся	10
<i>Добань Л.О.</i> Природно-заповідний фонд Срібнянського району (Чернігівська область)	16
<i>Потомська С.О.</i> Ресурсне та екологічне значення рослинного покриву лісових територій ПЗФ Поліської частини Чернігівської області	20
<i>Смоляр Н.О.</i> Червона книга як концепція забезпечення охорони біорізноманітності на індивідуальному рівні	25
<i>Холоднова І.Д.</i> Географічний аналіз сучасного природно-заповідного фонду та екологічної мережі Полтавської області	34
<i>Масчан В.В.</i> Дослідження ключової ділянки лісових ландшафтів у межах долинно-річкової системи Хоролу	37
<i>Клепач О.В.</i> Стан рослинного покриву р. Тарапунька (м. Полтава)	45
<i>Смоляр Н.О., Ханіанова О.Р.</i> Реалізація флоросоціологічного напрямку наукового туризму в регіональних ландшафтних парках Полтавщини	50
<i>Янчук Ю.М., Єрмаков В.В.</i> Сільський зелений туризм як перспективний напрям розвитку туристичної індустрії Полтавщини	56
<i>Губенко Ю.О.</i> Організація ведення лісового господарства на ДП «Новосанжарське лісове господарство»	60
<i>Піцаленко М.А., Іванова Л.О.</i> Органічне землеробство як альтернатива сучасним системам виробництва сільськогосподарської продукції	62
<i>Ківокта М.О., Ківокта Р.М.</i> Екологічне та наукове значення оптимізації ботанічного заказника «Котове» (Полтавська область)	64
<i>Жовнова М.В.</i> Дотримання заповідного режиму на території Урочища «Фесенкові горби» РЛП «Диканський» як основна умова збереження біорізноманітності	67
<i>Смирнова В.М., Журавель В.С.</i> Журавлівська балка як осередок збереження степової біорізноманітності	70
<i>Кузьменко І.М.</i> Проблема збереження рідкісних видів рослин на території с. Верхня Ланна Карлівського району Полтавської області	71
<i>Куш В.С.</i> Деякі особливості педопопуляцій проліски сибірської в лісових масивах околиць с. Якимове	76
<i>Борш О.В., Бач О.С.</i> Екологічна структура орнітофауни заказника «Руський Оряк»	79
<i>Харченко Л.О., Бласко І.О.</i> Географічне випробування рослин-інтродуцентів південного і далекосхідного походження в умовах Зінківського району	82

Екологічний стан довкілля: великі палеоземли в річкових долинах Полтавщини

<i>Піцаленко М.А., Мисеева О.В.</i> Екологічний моніторинг території місцевого індивідуального закладу як запорука розвитку здорової нації	87
<i>Левченко М.В., Вальчук А.Р.</i> Комплексна оцінка та паспортизація екологічного стану Більцького району НК	91
<i>Мисеева Л., Мисеева В.</i> Вплив абіотичних факторів на життя в природі	93
<i>Кученко О.М., Турченко Д.В.</i> Вплив стимуляторів росту на ріст і розвиток поміторів	97
<i>Кученко О.М., Пасленко О.О.</i> Проблеми використання ґрунтів І львівського району	103
<i>Кученко О.М., Гулак Л.М.</i> Негативні наслідки використання лісових ресурсів Українських Карпат	106
<i>Навгород Т.П.</i> Нульовий обробіток ґрунту No-till як альтернатива сучасного землеробства	109
<i>Левченко В.С.</i> Екологічні проблеми поводження з твердими побутовими відходами	113
<i>Шереметьєв А.А.</i> До питання урегулювання проблеми сортування сміття у місті Полтава	115
<i>Мисеева О.В., Зарова Я.М.</i> Екологічні аспекти діяльності м'ясопереробного промислового підприємства	116
<i>Шумський І.К.</i> Правові аспекти міжнародного співробітництва у вирішенні екологічних проблем довкілля	118

РОЗДІЛ 2. ХІМІЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

<i>Дмитриков В.П., Дорошенко С.В., Ярошенко Б.М.</i> Очищення і регенерація відрацьованих змашувальних матеріалів	123
<i>Архипова В.В., Смоляк Р.В.</i> Використання відходів соєвих виробництва для отримання хімічно осадженого карбонату кальцію	126
<i>Нижалик М.Т., Тимошенко В.М.</i> Аналіз методів обробки утилізації осадів і відходів виробництва та обґрунтування еколого-економічних технологій	129
<i>Грушова О.В., Мамросов О.С., Веріна М.А.</i> Синтез нового інгібітору нитрифікації	131
<i>Мамросова А.О., Груздєва О.В., Мамросов О.С.</i> Синтез рідкого комплексного добрива на основі хелатів та нанесення його на тверді носії	133
<i>Сорокіна Е.А., Смоляк Р.В.</i> Исследование влияния условий получения сорбентов на основе оксигидратов циркония и алюминия на их поверхностные свойства	136

РОЗДІЛ 3. ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ХВОРОБ І

ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

<i>Неоржискивський О.І.</i> Природні та антропогенні екологічні хвороби	139
---	-----

ВЕЛИКІ ПАЛЕОЗВИВИНИ В РІЧКОВИХ ДОЛИНАХ ПОЛТАВЩИНИ

*Смирнова В.Г., Авакян К.К.
(Полтава)*

Дослідники природи Полтавщини добре знають про існування в долинах річок Ворскла, Псел, Сула невеликих малоосвоєних ділянок, де зустрічаються рідкісні рослини і тварини, де недосвідчений турист може заблукати серед заболочених, порізаних численними водотоками і водоймами, зарослих лісом і чагарниками просторів. Ці широкі ділянки річкових заплав, обмежених з одного, чи з обох боків плавно ввігнутих високим терасовим берегом, які відповідають локальному розширенню

87

днища долини ріки у межах давніх руслових утворень - макрозвивин. Такою ділянкою є, наприклад, територія ландшафтного заказника загальнодержавного значення - Лучківський в долині р.Ворскли. Макрозвивини, або «великі меандри» (за західною термінологією) - це палеозвивини, розміри яких значно перевищують розміри звивин сучасного русла[1]. Поширення таких макрозвивин у межах заплав і перших терас характерне для більшості великих і середніх річок Руської рівнини.

На сьогоднішній день існує декілька теорій щодо походження великих палеозвивин:

- зростання величини паводкового стоку річок внаслідок промерзання ґрунту на водозборі, зростання кількості твердих опадів, викликаних змінами клімату [2, 3];
- зростання стоку води внаслідок танення льодовиків [4], чи стаціонарних льодово-снігових шапок, викликаного змінами клімату;
- різке зростання стоку води внаслідок прориву великих льодових заторів, або спуску прильодовикових озер [5].

На перший погляд, великі звивини могла утворити тільки значно більша за сучасну ріка. Проте, дослідження А.Ю.Сидорчука та А.В.Паніна [2,4] довели, що великі звивини можуть формуватись не лише за рахунок зростання витрати води, а й внаслідок перерозподілу стоку всередині року. Виконані ними палеогідрологічні реконструкції показують, що розрахунковий шар річного стоку води річок території сучасної України наприкінці льодовикового періоду змінювався від 200 мм в центральній частині до 400 мм – на півночі країни. Відповідне значення шару стоку для сучасних річок на вказаній території складає 100 - 160 мм, тобто всього вдвічі менше палеостоку. Основна причина утворення великих звивин - формування короткого і дуже високого водопілля, викликаного холодним кліматом і наявністю промерзлого ґрунту, що зводив до мінімуму втрати води під час сніготанення. Тобто, якщо нині стік води р.Сули здійснюється на протязі всього року, досягаючи весною максимуму (біля 1100 м³/с), то в пізньольодовиковий час стік води здійснювався тільки декілька літніх місяців, а максимальні витрати були не вдвічі, а в десятки разів більші за сучасні.

В сучасному рельєфі сліди палеозвивин можуть бути виражені від'ємними формами заплавної рельєфу у вигляді підковоподібних, видовжених озер-стариць, заболочених ділянок, а також у вигляді плавно ввігнутих нерівностей корінного чи терасового берега (Рис.1).

88

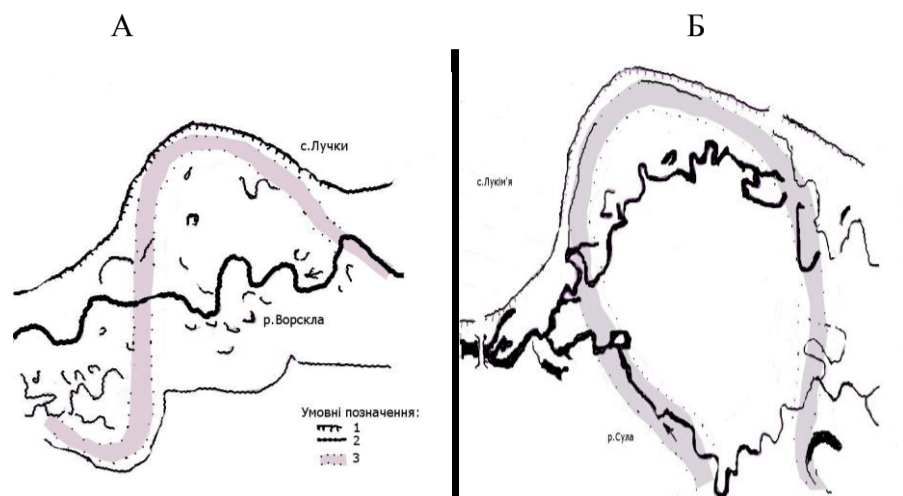

Рис.1. Схема ділянки долини р. Ворскла в районі с.Лучки (А) та р.Сула в районі с.Лукім'я (Б) 1- сучасне положення корінного берега; 2 – сучасне русло, протоки і стариці; 3 – реконструкція положення макрозвивин.

Аналіз топографічних карт та космічних знімків дозволив виділити фрагменти давніх русел (палеорусел) річок Полтавської області, виміряти морфометричні параметри макрозвивин цих русел, приблизно оцінити вік їх утворення. Так, встановлено, що на річках Сула, Псел, Оріль, Ворскла, Хорол та інших спостерігаються великі петлеподібні палеозвивини, що мають значну ступінь розвинутості (відношення довжини звивини до її кроку може перевищувати значення 4). Критерієм виділення було співвідношення параметрів звивин давнього та сучасного русла. Якщо розміри палеомеандр більші за розміри сучасних руслових утворень, такі звивини вважали великими (табл.1).

Розміри великих палеозвивин для різних річок мають дуже близькі значення і значно (у 4-12 разів) перевищують розміри сучасних звивин. Найбільші значення розмірів макрозвивин спостерігались в долинах річок Оріль та Сула. Тут давні макрозвивини збереглися на перших надзаплавних терасах і розташовані на відстані 3-5 км від сучасної ріки. Більшість річок Полтавщини бере початок на Середньоросійській височині і протікає у напрямку з півночі (чи північного сходу) на південь (чи південний схід).

Таблиця 1.

Характеристики деяких макрозвивин в долинах річок Полтавщини

Назва ріки і населений пункт	Характеристики палеорусла		Характеристики сучасного русла	
	Ширина русла, м	Крок звивини, м	Ширина русла, м	Крок звивини, м
Сула –с.Висачки	400	2500	30	170
Сула – с.Лукім'я	200	3000	25	200
Псел-с.Хорішки	330	2000	40	330
Оріль – с.Ряське	350	1790	50	200
Ворскла –с.Лучки	250	2800	100	500

Ймовірно, що саме цей напрям стоку води сприяв утворенню в пізньольодовиковому періоді (10-15 тис.р.н.) на ріках таких великих палеозвивин. Причиною ж були особливості клімату: наявність багаторічної мерзлоти та постійного джерела живлення – снігово-льодовикових накопичень на північних територіях. Подібні великі петлеподібні звивини можуть формуватись на протязі не менше, як 2 тисячі років [4]. Отже, дуже ймовірно, що наші палеорусла формувались в умовах засушливого холодного клімату ріками з дуже високими і короткочасними повеннями на протязі декількох тисяч років. Зменшення стоку води в палеорусла сприяло тому, що потік почав формувати нові форми русла, пристосовуючи, «вписуючи» їх в рельєф палеозвивини. Можна умовно виділити три форми пристосування:

- пасивна форма відповідає відносно прямолінійним ділянкам русла, що розташовані в межах прямолінійного палеоруслу і закріплені біля корінних берегів, чи терасових уступів;
- проміжна форма включає невеликі сегментні звивини, котрі повільно розвиваються у межах давнього русла (Рис.1Б);
- активна форма включає звивини та заплавно-руслові розгалуження, що активно розвиваються майже незалежно від положення палеоруслу (Рис.1А).

Для русел річок, розміри звивин яких значно (у 8-12 разів) менше розмірів макрозвивин, характерне переважання пасивної та проміжної форм пристосування. При цьому спостерігається чергування прямолінійних ділянок і ділянок звивистого русла. В окремих випадках сучасне русло пересихає, втрачає проточність в межах макрозвивини. Для річок, розміри звивин котрих у 2-6 разів менше розмірів макрозвивин переважуючою є активна форма пристосування. Така адаптація передбачає такий процес взаємодії сучасних і давніх руслових форм, внаслідок яких формується своєрідний морфодинамічний тип русла, змінюється характер ріки.

Цікаво зазначити, що наші предки досить добре знали і любили рідну природу, тому особливості рельєфу окремих територій знаходили точний відбиток у назві урочищ, населених пунктів. Так, наприклад, низка населених пунктів в басейнах середніх за розмірами річок Ворскла, Сула, Псел, Хорол, Грунь, Удай, що знаходяться в межах великих палеозвивин мають в корені назви слово «лука». Українське слово «лука» походить давньослов'янського «лук» - «кривизна» і означає «дугоподібний вигин русла або берега річки, моря» [6]. Тому поселення біля характерного дугоподібного вигину ріки називалось так: Прилуки (Чернігівської області), Лучка, Велика лука (Сумська область), Лука, Лукім'я (Оржицький район), Лука, Лучка (Лохвицький район), Березова лука та Красна Лука (Гадяцький район), Лука, Мацькова Лучка (Лубенський район), Лучки (Кобеляцький район), Підлуки (Шишацький район) та інші. Загалом це досить поширена назва населених пунктів у слов'янських землях із значенням місця, розташованого там, де річка, або її берег робить дугоподібний вигин. Більшість з названих населених пунктів розташовані на місі високого берега великої звивини, що вдається в днище долини ріки (Рис.1).

90

Перевагами такого розташування поселень були: відносна недоступність до поселення зі сторони ріки, відкритість і можливість огляду прилеглих територій, близькість до джерела води, а також до широких заплавних луків і озерно-болотних ділянок, багатих на ягоди, рибу і дичину. До сьогодення територія у межах багатьох макрозвивин залишається малоосвоєною через своєрідний рельєф та водно - ґрунтовий режим заплави.

Отже, великі палеозвивини, що спостерігаються в долинах багатьох річок Полтавщини є дуже давнім утворенням, дослідження якого може допомогти розкрити закономірності палеоклімату, закономірності формування рельєфу та розвитку річкових долин. На сучасних ріках у межах макрозвивин сформувались специфічні ландшафти і екосистеми, збереження яких є важливою задачею суспільства.

Література

1. Смирнова В.Г. Палеорусла в долинах річок України // Гідрологія, гідрохімія і гідро екологія: Наук.збірник.-2011. –Т.1 (22).С.60-68.
2. Сидорчук А.Ю. Сток воды и морфология русел рек Русской равнины в поздневалдайское время и в голоцене (по данным палеоруслowego анализа) / А.Ю.Сидорчук, А.В.Панин, А.В.Чернов, О.К.Борисова, Н.Н.Ковалюх // Эрозия почв и русловые процессы.- М.:Изд-во Моск. ун-та, 2000.- Вып.12. –С.196-232.
3. Чалов Р.С. Историческое и палеоруслведение: предмет, методы исследований и роль в изучении рельефа/ Роман Сергеевич Чалов // Геоморфология.- 1996.-№4. – С.17-22.
4. Панин А.В. Макроизлучины («большие меандры»): проблемы происхождения и интерпретации /А.В.Панин, А.Ю.Сидорчук // Вестн.Моск. ун-та. Сер.5. География - 2006.- №6.- С.14-21.
5. Пазинич В.Г. Геоморфологічний літопис Великого Дніпра / Василь Григорович Пазинич – Ніжин: «Гідромакс», 2007.- 372 с.
6. Коваль А. П. Знайомі незнайомці. Походження назв поселень України. — К.: «Либідь», 2001.301 с.